

УДК 657.372.5:657.92

Соболева Т.О.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана***Грінченко М.А.***студентка магістерської програми «Менеджмент інновацій»
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА МЕТОДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

APPROACHES TO THE INTELLECTUAL PROPERTY VALUATION AND METHODS OF THEIR REALIZATION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутність оцінки інтелектуальної власності (ІВ), яку пропонується трактувати як визначення корисності, яку може отримати власник від її комерціалізації. Розглянуто підходи до її здійснення та методи реалізації різних підходів до оцінки інтелектуальної власності. Окреслено стратегічні, тактичні й операційні цілі, для реалізації яких може проводитися визначення вартості інтелектуальної власності. Звертається увага на можливості гібридних підходів до оцінки, що можуть передбачати комбінування декількох методів під час оцінювання. Здійснено систематизацію підходів та методів оцінки інтелектуальної власності із зазначенням їх переваг та недоліків у застосуванні. Зазначено, що на вибір способу оцінювання впливатиме мета, з якою така оцінка проводиться, та суб'єкт, який її здійснює.

Ключові слова: інтелектуальна власність, оцінка інтелектуальної власності, завдання оцінки ІВ, підходи до оцінки ІВ, методи оцінки ІВ.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована сущность оценки интеллектуальной собственности (ИС), которую предлагается трактовать как определение полезности, которую может получить собственник от ее коммерциализации. Рассмотрены также подходы к ее осуществлению и методы реализации различных подходов к оценке интеллектуальной собственности. Определены стратегические, тактические и операционные цели, для реализации которых может проводиться определение стоимости интеллектуальной собственности. Обращается внимание на возможность использования гибридных подходов к оценке, которые могут предусматривать комбинирование нескольких методов при оценке. Осуществлена систематизация подходов и методов оценки интеллектуальной собственности с указанием их преимуществ и недостатков при использовании. Отмечено, что на выбор способа оценки могут влиять цель, с которой такая оценка проводится, и субъект, который такую оценку осуществляет.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, оценка ИС, цели оценки ИС, подходы к оценке ИС, методы оценки ИС.

ANNOTATION

In the article the essence of the evaluation of intellectual property (IP) is investigated, which is proposed to be interpreted as the definition of utility that the owner can obtain from its commercialization. Approaches and methods to its implementation are examined in the article. The strategic, tactic and operational tasks of the determination of the value of intellectual property are carried out. Attention is drawn to the possibility of using hybrid approaches to valuation, which may involve combining several methods in the assessment. Systematization of approaches and methods for intellectual property valuation is carried out with indication of their advantages and disadvantages. It is noted that the choice of the

evaluation method is influenced by the purpose of the evaluation and by the subject who makes such an assessment.

Keywords: intellectual property, intellectual property valuation, objects of IP valuation, IP valuation approaches, methods of IP valuation.

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток характерний стрімким прискоренням науково-технічного прогресу та інформаційно-комунікаційних технологій, а інформація та знання стають основним ресурсом у розбудові конкурентоспроможності компаній, який спрямовується на розроблення та реалізацію інновацій. Таким чином, ключовим складником економічного зростання будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності є інноваційна діяльність, що передбачає спроможність компаній перетворювати нематеріальні активи в інтелектуальну власність. У зв'язку із цим питання визначення вартості інтелектуальної власності набувають першочергового значення під час управління інтелектуальними активами та розроблення стратегії розвитку організацій. Оскільки питома вага інтелектуальних активів у вартості компаній може становити більше її половини, важливим є коректність вибору підходу до її оцінювання. Крім того, вартість інтелектуальних активів сама по собі може сягати вражаючих значень. Так, вартість бренду Apple за рейтингом найдорожчих брендів світу за 2017 р. становила 184 млрд. дол., Google – 141,7 млрд., Microsoft – майже 80 млрд., Coca-Cola – 70 млрд. дол. [1]. За рейтингом українських брендів у 2017 р. найдорожчим виявився бренд «Моршинська», який було оцінено у 507 млн. дол., Sandora та Roshen – у 312 та 274 млн. дол. відповідно [2]. Президент Coca-Cola підкреслив значимість нематеріальних активів, припустивши, що якби компанія раптово втратила всі свої будівлі, фабрики, офіси та автопарки, тоді вже через рік змогла б відновити всю діяльність завдяки лише доходам від інтелектуальної власності (товарних знаків, франчайзингових договорів, патентів, ліцензій та інших нематеріальних активів) [3, с. 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні питання оцінки інтелектуальних активів, зокрема об'єктів інтелектуальної власності, досліджували у своїх працях такі вітчизняні дослідники, як П.М. Цибульов, А.Г. Мендрул, С.Л. Скринько, О.О. Гудзювата, О.В. Івась, О.П. Косенко, М.В. Майборода, О.О. Мороз, О.С. Ралко, Н.М. Столярчук, А.В. Череп, В.В. Ярмош та ін. Також даній проблемі присвячені роботи закордонних учених: Т. Евінга, М. Коллана, Г. Сміта, А. Краттігера, С. Ковальські.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Переважна більшість джерел [4–8] традиційно розглядають такі підходи до оцінки інтелектуальної власності, як витратний, ринковий та доходний. У межах кожного з підходів виокремлюються методи, спрямовані на реалізацію відповідного підходу. Окремі джерела приділяють посилену увагу тим або іншим методам. Так, в роботі [9], крім висвітлення трьох основних загально визнаних підходів до оцінювання об'єктів інтелектуальної власності, акцент робиться на методі швидкого початкового оцінювання, який включає в себе варіанти реалізації методу оцінки через визначення ставки роялті, яка може бути встановлена на рівні 25% від валового прибутку або 5% від чистих (після оподаткування) обсягів продажу; метод поворотних коштів від продажу тощо. У дослідженні [10] до трьох підходів додається комбінований підхід, за яким розрахунок вартості інтелектуальної власності проводиться за декількома методами. Вважається за доцільне також у межах даного питання акцентувати увагу на використанні якісних методів оцінки ІВ [3, с. 4]. Розвиток методів оцінювання та ускладнення контексту їх реалізації вимагають подальшого їх дослідження та систематизації, деталізації цілей та умов застосування.

Мета статті полягає у систематизації підходів та методів оцінки інтелектуальної власності, досягнення якої передбачає розв'язок таких завдань: дослідження підходів та методів оцінки інтелектуальної власності, деталізації цілей її проведення з погляду підготовки управлінських рішень, умов застосування, а також переваг та недоліків кожного з підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «оцінка об'єктів інтелектуальної власності» в різних джерелах трактується по-різному. Так, на думку В. Дергачової, «оцінка об'єктів інтелектуальної власності – це визначення їх вартості, яка зумовлена потенційною ефективністю нематеріального активу. По суті, це оцінка споживчої вартості об'єкта, що формується виключно здатністю об'єкта приносити додатковий прибуток» [11]. А. Козирев зазначає, що оцінка об'єктів ІВ – це процес визначення вартості обсягу прав на конкретні результати інтелектуальної діяльності, що забезпечує їх власнику певну вигоду [12, с. 15]. На думку інших дослідників, оцінка ІВ є свідомим процесом,

спрямованим на визначення грошової вартості базового активу ІВ, який засновано на наявних методах, що використовуються в оцінці матеріального майна [13, с. 2]. Узагальненою трактовкою поняття «оцінка інтелектуальної власності» можна вважати визначення її вартості, що відбиває її потенційну ефективність або прибутковість. Таким чином, оцінка зазвичай проводиться для визначення доходу, який може отримати власник від використання ІВ. Отримання доходу може передбачати різні варіанти використання, але будь-який із них буде реалізовуватися через його комерціалізацію. Оскільки цілі та методи оцінки можуть відрізнятися або комбінуватися, потенційний результат оцінки не завжди може гарантувати вигоду власнику об'єкта інтелектуальної власності. Така ситуація може скластися під час отримання результату оцінки, який не перебільшує витрати на отримання такого об'єкта (коли на ринку ціна на даний об'єкт сформувалася нижчою). У цьому разі реалізація ІВ дасть змогу компенсувати частину витрат, забезпечивши реалізацію певної корисності власнику. Таким чином, оцінку інтелектуальної власності пропонується трактувати як визначення корисності, яку може реалізувати власник від її комерціалізації.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності може здійснюватися з різними цілями, які достатньо деталізовано в різних джерелах. Стратегічного значення така оцінка набуває у разі потреби в оцінці вартості всієї компанії (створення спільних підприємств, підготовці злиття або поглинання, банкрутства). Тактичного значення вона набуває у разі оцінки інноваційного проекту з погляду перспектив його реалізації, визначення вартості об'єкта ІВ під час укладання договорів продажу або ліцензування. Оперативні цілі такої оцінки реалізуються під час визначення розміру компенсацій та штрафів у розгляді судових справ щодо порушення прав власника нематеріального активу та завдання йому збитків (у разі патентного троллінгу така оцінка може реалізовувати стратегічні цілі поведінки компанії на ринку), коректності нарахування податків, у тому числі під час проведення аудиту.

Оцінку інтелектуальної власності здійснюють за різними підходами та методами, вибір яких визначається багатьма факторами, зокрема залежно до об'єкта інтелектуальної власності. Вибір методу оцінки також буде відрізнятися залежно від суб'єкта оцінювання. Так, власник інтелектуальної власності або покупець, інвестор або конкурент будуть обирати той метод, який найбільше відповідає його інтересам та меті оцінювання.

Узагальнено підходи та методи оцінки інтелектуальної власності наведено в таблиці, а також визначено їх переваги та недоліки.

Всі методи умовно можна поділити на кількісні (найбільша група) та якісні. Кількісні методи традиційно згруповуються відповідно до трьох підходів під час проведення оцінки: витратного, ринкового та доходного.

Кількісні методи оцінки. Витратний підхід реалізується через методи, що ґрунтуються на оцінці та кількісному вимірюванні інтелектуальної власності виходячи з розрахунку витрат, понесених компаніями під час власного розроблення інтелектуального активу або виходячи з припущення, що потрібно було б самостійно розробити аналогічний актив. Витрати, пов'язані з розробленням та створенням ІВ, вважаються її вартістю. Витратний підхід включає такі методи: історичної вартості – оцінює витрати, понесені під час розроблення ІВ (на момент розроблення); вартості реплікації (метод відновної вартості) – визначає суму інвестицій, необхідних на даний момент для розроблення аналогічного об'єкту інтелектуальної власності (у тому числі включаються витрати на невдалі прототипи); вартості заміщення (заміни) – визначає суму грошей, що буде необхідна для самостійного відтворення наявних на ринку властивостей об'єкта інтелектуальної власності без урахування витрат на невдалі спроби досліджень [14].

Основними перевагами цього методу є доступність інформації у звітності компанії. Головний недолік полягає у відсутності прямої кореляції між вартістю розроблення ІВ та його майбутнім доходним потенціалом, а також не враховуються інші майбутні переваги, які можуть виникнути [14, с. 30].

Ринковий (порівняльний) підхід – це підхід, що ґрунтується на визначенні цінності об'єктів ІВ відповідно до цін трансакцій, що мали місце на ринку з аналогічними порівнюваними активами. Ідея методу полягає у тому, що саме ринок визначає точну ціну, а отже, й вартість ІВ. Ринкові методи включають методи: аукціону, порівняльної ринкової вартості та порівняльної ставки роялті.

Метод аукціону найкраще реалізується в ситуаціях, коли є багато потенційних покупців із достовірною інформацією про всі аспекти ІВ. Вартість у цьому разі визначається ціною, досягнутою шляхом перемовин. Метод порівняльної ринкової вартості – це визначення ціни шляхом порівняння об'єктів ІВ з алогічними, що були реалізовані на ринку. Метод порівняльної ставки роялті базується на порівнянні ставок (може також використовуватися середній по галузі рівень роялті), що застосовувалися під час ліцензування аналогічних об'єктів ІВ.

Основною перевагою ринкового підходу є простота оцінки, також є можливість порівняти з іншими методами оцінювання. Недоліком є те, що унікальність ІВ робить пряме порівняння складним унаслідок його некоректності, а також у зв'язку із відсутністю як інформації про аналогічні трансакції, так і відсутністю самих трансакцій на ринку. Ринковий підхід частіше реалізується у зрілих галузях і переважно у разі покращувальних інновацій, коли унікальність в об'єктах інтелектуальної власності менша, є аналоги та приклади укладання договорів продажу або ліцензування.

Доходний підхід базується на вимірюванні можливих майбутніх переваг об'єкта ІВ для визначення його вартості. Існує багато методів реалізації цього підходу, кожен з яких має багато варіантів залежно від цілі оцінки та галузі, в якій ІВ створено. Доходний підхід включає такі методи: дисконтованого грошового потоку, чистої приведенної вартості з урахуванням ризику, звільнення від роялті, технологічного фактору, реальних опціонів.

Метод дисконтованого грошового потоку є найбільш поширеним. Він визначає вартість ІВ шляхом обчислення поточної вартості майбутніх грошових потоків від ІВ протягом терміну її корисного використання. Двома ключовими факторами, які необхідно враховувати під час розрахунку цього методу, є часова вартість грошей та ризикованість прогнозованих грошових потоків. Чиста приведена вартість з урахуванням ризику – це підхід, який є продовженням методу дисконтованого грошового потоку та переважно використовується у фармацевтичній та біотехнологічній галузях [3]. Для обліку ризику метод коригує грошові потоки кожного етапу створення ІВ за вірогідними фіксованими ставками на основі встановлених галузевих показників. Звільнення від роялті передбачає визначення роялті, який компанія мала б виплатити за ліцензування оцінюваного об'єкта ІВ третій стороні. Метод технологічного фактору передбачає обчислення безризикової чистої теперішньої вартості ІВ, яка множить на коефіцієнт ризику, або «технологічний фактор». Значення технологічного фактору розраховується з урахуванням ознак, що відображають сильні та слабкі сторони ІВ (технічні, правові, ринкові та економічні ризики). Метод реальних опціонів дає змогу врахувати різні варіанти рішень у процесі розроблення та комерціалізації об'єкту ІВ. Інформація для прийняття цих рішень часто є недоступною під час оцінки, але стає відомою пізніше [3]. Оцінку здійснюють за допомогою моделі Блека-Шоулза, яка є математичною моделлю для оцінки опціонів.

Перевагами доходного підходу є зрозумілість оцінки вартості ІВ на підставі встановлених умов, що дає змогу виявити та спрогнозувати певні грошові потоки, а також його надійність. Основним недоліком є складність реалізації в умовах високої невизначеності.

Якісні методи реалізуються шляхом оцінки та підрахунку прояву факторів, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Ці чинники, або «показники вартості», можуть впливати на вартість ІВ як позитивно, так і негативно. Серед таких методів можна назвати метод індикаторів патентної інформації та метод оцінки показників вартості (IPScore).

Метод індикаторів патентної інформації виходить із припущення, що існує сильна кореляція між вартістю патенту та показниками, що спостерігаються в патентних інформаційних документах. Наприклад, кількість посилань на попередні патенти, сформовані під час про-

Таблиця 1

Підходи та методи оцінки інтелектуальної власності

Методи	Характеристика	Переваги та недоліки підходів
Кількісні методи		
1. Витратний підхід		
1.1. Метод історичної вартості	Оцінює витрати, понесені на момент розроблення ІВ	Переваги : - доступність інформації у звітності компанії; - змога оцінити ефективність здійснених інвестицій ; - змога проаналізувати теперішню вартість ресурсів, спрямованих на створення ІВ. Недоліки: - відсутня пряма кореляція між вартістю розроблення ІВ та майбутнім доходним потенціалом
1.2. Метод реплікації (відновної вартості)	Визначає суму необхідних інвестицій для розроблення інтелектуальної власності в даний час, включаючи всю вартість досліджень та розробок, а також витрати на невдалі прототипи тощо	
1.3. Метод вартості заміщення (заміни)	Визначає суму грошей, що буде необхідна для розроблення ІВ на даний час, але, термін «заміна» означає, що витрати на невдалі спроби та дослідження не включаються	
2. Ринковий підхід		
2.1. Метод аукціону	Є багато потенційних покупців із повною інформацією про всі аспекти ІВ. Вартість ІВ визначається ціною, досягнутою шляхом перемовин	Переваги : - змога максимально достовірно визначити вартість ІВ; - максимально враховує кон'юнктуру, що склалася на ринку ІВ. Недоліки: - ускладнене закритістю інформації щодо аналогічних операцій; - вплив різних порівнянних властивостей ОІВ на вартість ІВ
2.2. Метод порівняльної ринкової вартості	Оцінка об'єктів ІВ шляхом порівняння з алогічними, що були реалізовані на ринку	
2.3. Метод порівняльної ставки роялті	Базується на порівнянні ставок роялті, що застосовувалися під час ліцензування аналогічних об'єктів ІВ	
3. Доходний підхід		
3.1. Метод дисконтованих грошових потоків	Визначає вартість ІВ шляхом обчислення поточної вартості майбутніх грошових потоків від ІВ протягом терміну її корисного використання	Переваги: - порівняно легко оцінити вартість ІВ на підставі встановлених умов, що дозволяє виявити та спрогнозувати певні грошові потоки; - допомагає виявити частку ІВ у загальному майновому комплексі організації; часто є єдино можливим підходом до оцінки. Недоліки: - складність реалізації в умовах високої невизначеності; - необхідність оцінювати як невизначені, так і віддалені у часі грошові потоки та облікову ставку; - вимагає детального аналізу використання ІВ її власником або потенційним покупцем, а також усіх суб'єктивних боків цього використання
3.2. Метод чистої приведеної вартості з урахуванням ризику	Є продовженням попереднього методу, який переважно використовується у фармацевтичній та біотехнологічній галузях. Він спеціально розроблений для вирішення технічних ризиків під час розроблення активів ІВ	
3.3. Метод «звільнення від роялті»	Вимірює роялті, який компанія мала б виплатити за ліцензування оцінюваного об'єкту ІВ	
3.4. Метод технологічного фактору	Обчислюється безризикова чиста теперішня вартість ІВ, яку множимо на коефіцієнт ризику або «технологічний фактор»	
3.5. Метод реальних опціонів	Враховує варіанти розроблення та комерціалізації ІВ за допомогою математичної моделі оцінки опціонів	
Якісні методи		
1. Метод вартості патентної інформації	Враховують кореляцію між вартістю патенту та показниками, що спостерігаються в патентних інформаційних документах	Переваги: - легко класифікує та оцінює ІВ без необхідності застосування складних методів; - дані для оцінки часто є загальнодоступними. Недоліки: - фокусування на простому рахунку свідомо ігнорує будь-яку додану інформацію в мережі посилань.
2. Метод IP Score	Метод IP Score використовується для оцінки вартості технологій, патентів та портфелю патентів усередині компанії	

Джерело: складено на основі [3; 4; 6; 7; 10; 12; 14–16]

цесу пошуку та експертизи, а також кількість посилань, отриманих патентом, указують на його наукове значення і, отже, на його відносну цінність [3, с. 9]. Оцінка показників вартості (IP Score) реалізується програмним забезпеченням IP Score, розробленим Данським офісом патентів та товарних знаків. Цей метод вико-

ристовується для оцінки вартості технологій, патентів та портфелю патентів усередині компанії, забезпечує основу для оцінки та стратегічного управління патентами [15].

Основною перевагою якісних методів є їх відносна простота. За умови доступності релевантної інформації вони порівняно легко класифікують та

оцінюють ІВ без необхідності застосування складних методів. За наявності достатнього досвіду можна оцінити ІВ, що належить конкурентам. Як результат, якісні методи полегшують порівняння та рейтинг ІВ у власному портфелі компанії або портфелі конкурентів [3, с. 10].

На практиці рекомендовано застосовувати декілька методів оцінки, порівняння результатів яких дасть змогу зважити та обрати найбільш адекватний їх результат. Корисним може виявитися використання гібридних методів, які реалізуються через комбінування класичних їх варіантів, що дає змогу врахувати більшу кількість факторів, які впливають на предмет оцінювання, а також максимально задіяти переваги методів оцінки, що комбінуються. На вибір методу інтелектуальної власності впливатиме багато факторів. Передусім підхід до оцінки залежатиме від суб'єкта оцінювання. Також різні методи застосовуватимуть власник або покупець об'єктів інтелектуальної власності, інвестор або фінансист компанії.

Висновки. Суб'єкти ІВ на практиці зазвичай розраховують вартість будь-якого об'єкта інтелектуальної власності одночасно за допомогою кількох методів. Залежно від цілі оцінки кожного конкретного об'єкту ІВ буде обиратися відповідний метод або набір методів оцінювання.

Найпоширенішими кількісними підходами до оцінки є витратний, ринковий та доходний. Витратні методи оцінки вартості нематеріальних активів часто використовуються, коли сферою застосування об'єктів інтелектуальної власності є соціальна сфера, космос або оборонні програми. Доходний підхід ґрунтується на визначенні майбутніх доходів, які очікується отримати від використання даного активу в майбутньому. Цей підхід ураховує зміну вартості грошових потоків у часі через їх дисконтування. Методи оцінки, що належать до ринкового підходу, мають певні обмеження у своєму застосуванні. Оскільки вони ґрунтуються на порівнянні вартості об'єктів при здійсненні транзакцій, що вже мали місце на ринку, складність їх застосування пов'язана переважно з відсутністю такої інформації, тому цей метод застосовується здебільшого у зрілих галузях у разі покращувальних, а не радикальних інновацій. Дієвим інструментом внутрішньої оцінки інтелектуальних активів, зокрема патентного портфелю, є якісні методи, що використовуються під час підготовки та обґрунтування стратегічних рішень в управлінні інтелектуальною власністю в компаніях.

Обіг та використання об'єктів інтелектуальної власності постійно трансформуються та ускладнюються під впливом багатьох чинників, таких як зміни в національних законодавствах та міжнародних угодах, розвиток новітніх технологій тощо. Зі змінами реалій обертання об'єктів інтелектуальної власності на ринку, у тому числі глобалізації та інтернаціоналізації масштабів транзакцій за їх участю, спрощенням доступності та ускладненням обліку таких

об'єктів ІВ у мережі Інтернет стимулюються виникнення та застосування нових методів оцінки. У зв'язку із цим подальших розвідок вимагають питання зміни та адаптації окреслених методів оцінки інтелектуальної власності, а також застосування нових, адже оцінювання інтелектуальної власності має перебувати в процесі постійного розвитку та вдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Interbrand: official site [Electronic resource]. – Access mode : <http://interbrand.com/best-brands/best-global-brands/2017/ranking/#?listFormat=ls>.
2. Найбагатші бренди України: хто на вершині – рейтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://m.biz.nv.ua/ukr/markets/najbagatshi-brendi-ukrajini-hto-na-vershini-rejting-2220161.html>.
3. Valuation of Intellectual Property. Module 4. – Student Handbook. – IP for Innovation. – PRO INNO EUROPE INNO ACTIOINS. – 11p.
4. Івасько О.В. Визначення вартості інтелектуальної власності: методичні принципи / О.В. Івасько // Науково-технічна інформація. – 2014. – № 1. – С. 22–27.
5. Майброда М. Аналіз та методи оцінки ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності / М. Майброда, Р. Михайлович, Я. Сафандула // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 10(4). – С. 231–233.
6. Мороз О. Методи оцінювання об'єктів інтелектуальної власності / О. Мороз, А. Азарова, К. Годя // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 10(2). – С. 422–425.
7. Столярчук Н.М. Основні методичні підходи до оцінки ОПІВ інноваційного спрямування / Н.М. Столярчук // Економічні науки. Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(3). – С. 341–355.
8. Ярмош В.В. Методика оцінки інтелектуальної власності на підприємствах / В.В. Ярмош // Економіка промисловості. – 2010. – № 4. – С. 126–131.
9. Гудзовата О., Вороновська Р. Підходи та методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності / О. Гудзовата, Р. Вороновська // Економічний аналіз. – 2013. – Вип. 12(3). – С. 95–99.
10. Косенко О.П. Переваги та недоліки існуючих підходів до вартісної оцінки інтелектуальних технологій / О.П. Косенко, М.М. Ткачов // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2014. – № 65. – С. 46–56.
11. Дергачова В.В. Інтелектуальна власність: навчальний посібник / В.В. Дергачова, С.О. Пермінова. – К. : НТУУ «КПІ», 2015. – 416 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/78166/pravo/otsinka_vartosti_obyektiv_intelektualnoyi_vlasnosti.
12. Козырев А. Оценка бизнеса и нематериальных активов, связанная с понятием интеллектуального капитала / А. Козырев // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2003. – № 6. – С. 2–12.
13. Intellectual property: a level for economic growth. – World Intellectual Property Organization. – 2003. – P. 17.
14. Krattiger A., Kowalski S. Module 8: Management IP. – P. 70.
15. European Patent Office [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epo.org/service-support/faq/searching-patents/valuation.html>.
16. Valuation of Intellectual Property In Pharmaceuticals. – Bridgehead Technologies Ltd. – 2011. – P. 9 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bridgehead.com/media/articles/post/38valuation-of-intellectual-property-inpharmaceuticals>.